

Christian 4.s trøje Rosenborg 2-31

Introduktion

Beskrivelse, materialer, snit

Mode

Dragtens historie

Tilstand

Konservering

Andre dragter som tilhørte Christian 4.

Kilder, litteratur

Introduktion

Christian 4. tog gammelt, behageligt tøj på den 1. juli 1644 ombord på skibet Trefoldighed før slaget ved Kolberger Heide. Som 67-årige var han en ældre mand, og i krig med Sverige. Det er helt exceptionelt, at tøjet han bar den dag er bevaret.

Kongen blev hårdt såret, da en svensk kanonkugle fik en kanon på hans skib til at eksplodere. Ikke engang de flotte dragter han bar, da han blev kronet næsten 50 år tidligere, havde han gemt, men denne jakke - som dengang kaldtes en trøje - blev bevaret. Den blodplettede trøje var et symbolsk bevis for Kongens styrke og overlevelsessevne. Den slidte trøjens snit viser, at den ikke var ny, men mindst 10-20 år gammel. Under trøjen bar han én eller flere skjorter, måske en slags bryststykke mod blæsten samt knælange bukser og strømper. På fødderne havde han tøfler, ikke sko eller støvler, som man kunne forvente. En silkehue, kniplingskrave og kniplingsmanchetter fuldendte dragten, også i krig skulle kongen være passende klædt på.

Trøjen er syet af sort og mørklilla, mønstret silkefløjl. Et lille dyr gemmer sig blandt små plantemønstre - en babydrage eller en søhest? Trøjen knappes foran med mange små knapper syet af guldtråd. Flettede snore af guld og sølvtråd er syet på kanterne og langs sømmene som pynt. Den hvide kniplingskrave og manchet er separate; de blev hæftet løst på skjorten så de nemmere kunne tages af og vaskes og stives.

Beskrivelse, materialer, snit

Dragten består af trøje, lærredskrave med kniplinger og lærredsmanchet med kniplinger.

Den langærmede, figursyede **trøje** har to skøder syet til langs taljen, opslidset i ryggen. Påsyede sølvsnore illuderer, at der er flere end der i virkeligheden er. Livet danner en spids nedefter midtfor. Trøjen knappes foran med 19 knapper, hvoraf to nu mangler. Den opretstående krave holdes sammen af en strop og en nu manglende knap. Ærmerne er glatte,

Kongedragter.dk

meget vide på midten og snævre nede mod håndleddet, som har en slids der knappes med 6 knapper. I livet foran er syet fire små runde huller til at trække bånd igennem til ophæftning af bukserne.

Kraven er syet af en ca 10 cm bred lærredsstrimmel, der er syet ind med en række små læg, der danner kravens runding og fald. Den er kantet med en 5,6 cm bred knipling. Kraven er blodpletet og gennemhullet på højre side.

Også **manchetter** er syet af fintrådet hvidt hørlærred. Kniplingerne er tønderske, efter flamsk forbilled. Det symmetriske mønster med blomster og blade gentages i brede tunger og er udført af bånd i linnedslag, kontureret med en hulsømskant.

Der var tale om et sæt bestående af krave og to manchetter, men den ene manchete forsvandt en gang i 1800-tallet.

Detaljer

Sømmene og kanterne er fremhævet med en flettet snor af dobbelte guld/sølvtråde. Knapperne er runde trækugler oversyet i et dekorativt mønster med guld- og sølvtråde. Inden i trøjen er 6 små stropper, 4 cm lange, der ender i en messing ring: disse var til at hægte bukserne på; man brugte ikke livrem eller seler til at holde bukserne oppe. En syvende strop, lidt længere, var måske til et sidevåben. Foran i taljehøjde er 4 syede huller, til at trække silkebånd igennem for at binde bukserne oppe. Disse kunne have dekorative spidser af guld, eller endda bjergkrystal.

Snittet

Trøjen består af to forstykker, et rygstykke, krave, to ærmer, skøder. Ved skuldrene er ærmerne sat til lidt ind under skulderstykkerne, så der dannes små "vinger" eller karme over ærmekuplerne. Det betyder, at trøjen sidder glat selv om man bruger armene meget.

Kravens og manchettens konstruktion med de mange små læg gør, at pasformen over dragten er perfekt. Bemærk at kniplingen på kraven er lagt i små læg der, hvor den runder hjørnet. Det er først sent i 1800-tallet, at man føler behov for at kniple hjørner; indtil da var kniplinger udelukkende lige strimler.

Pasform

Vi kan se trøjens pasform og brugsspore i træk i stoffet over skuldrene, slidte knaphuller, afslidt luv i fløjlet på maven, ærmekanterne, og det tynde silkestof i kraven er helt slidt i stykker. Dragten blev ikke båret efter 1. juli 1644, men da dens facon allerede da var noget gammeldags, må man tro at kongen allerede har brugt den - meget - i mange år, til daglig brug.

Materialer

Trøjen er syet af et mønstervævet silkefløjl (kaf). Mønstret dannes både i farverne og i relief: grunden er mørklilla, mens mønstret er i sort; og i væveteknikken: baggrunden er glat og skinnende (satinbinding) mens mønstret er i ophøjede, tætte løkker som ikke er opskåret (danner ikke

tæt luv som almindelig fløjl). Mønstret er småt og viser spredte kviste med blade, bær og blomster. Ind imellem disse er nogle små figurer, som ligner søheste, med oprullet hale og takker ned langs ryggen. Små mønstre som dette afløste renæssancens gigantiske mønstre, hvis motiver kunne være en meter i højden. Silkefløjlets rapport her er blot 10,9 x 6,8 cm. Ægkanter: 1 cm bred med kipervævede striber i lakserødt, beige, grønt, beige, grønt. Stoffets vævebredde kan ikke afgøres, da der ingen synlige ægkanter er.

Trøjens krave er foret med hvid silkesatin. Forkanterne, skøderne og ærmekanterne er foret med lilla silketuft. Resten af trøjen er foret med *bommes* (et tykt, kipervævet bomuldsstof med flonelsagtig luv). Mellempor af groft lærred (buckram) som er afstivet med lim.

Stoffet ligner samtidige silkestoffer, der stammede fra Italien, Spanien og Frankrig, men det kunne faktisk være vævet på Christian 4.s eget silkevæveri, som lå midt i København. Fabrikken fungerede kun i nogle få år, selv om Kongen gjorde meget for at fremme salget af de danske silkestoffer. Den kunne desværre ikke klare sig økonomisk trods forbud mod at købe udenlandske silkestoffer, og idag findes kun navnet Silkegade i København som minde om Christian 4.s drøm om et dansk silkeværk.

Mode

Dragterne ved Christian 4.s hof bestod hovedsagelig af overdådige silkestoffer, markante i deres mønstre, teknikker og farver. De hed taft og fløjl, atlask og kamelot, kaf og brokade, og farverne var stærke og klare. Mændenes fejende kapper hang på skulderen til pynt, oversået med bånd vævet med guld og sølvtråde. Stoffernes indvævede mønstre var til at begynde med store, men blev efterhånden mindre; nu gjaldt det blomster, monogrammer og kompliceret fløjl i flere niveauer og farver. De pragtfulde skærf, som mændene ved hoffet bar over dagligdragten eller

Kongedragter.dk

kyradset, var broderet ens på begge sider på et enkelt lag tynd silke for lettere at kunne blive bundet i store sløjfer og vise kanternes fantasifulde kniplinger med miniature silkekvaster. To særligt fine dragter til den Udvalgte prins Christians bryllup i 1634 var syet af henholdsvis guldstof indvævet med sølvblomster og sølvstof indvævet med guld.

Forbruget af de dyre, importerede silkestoffer og kniplinger blev hurtigt en belastning for rigets økonomi, og kongen udstedte forordninger, der forbød brugen af importerede silkestoffer for andre end hoffet og adelen. Han oprettede i 1620 Klædekompagniet for at styrke handelen med danske stoffer, og få år efter også Silkekompagniet, der skulle skabe en dansk silkeindustri af internationalt format. Hans dristige planer var beregnet på, at København skulle overtage Lübecks og Hamburgs rolle som hovedsæde for forsyning af tekstilvarer til hele Østersøområdet. De stort anlagte planer blev ført ud i livet, men begge tekstilfabrikker gik hurtig fallit. Kun seks år efter var silkefabrikkens lokaler indrettet til fattigasyl i stedet for fabrik.

Dragtens historie

Trøjen er bevaret fordi det var den Christian 4. bar, da han blev såret ombord skibet Trefoldighed. En svensk kanonkugle ramte en kanon ombord på skibet; han faldt om ved eksplosionen, stærkt blødende, men rejste sig igen for at lede slaget videre. Hvis han var blevet dræbt eller var blevet liggende, er det sandsynligt at fjenden - Sverige - havde vundet slaget, og måske krigen - og måske havde Danmark i dag været en svensk provins.

Sammen med trøjen blev kongens blodplettede lommelærklæde, skjorte, pudevær, og hue bevaret, først på Københavns Slot, derefter på Rosenborg. Endvidere findes to huer, blandt andet den med en grøn silketaftesklap for det sårede øje - blot hæftet på med en knappenål - et sæt bestående af tøfler og hue syet af silkefløj indvævet med Christian 4.s monogram, og en brystduk af sort fløj. Da de altid har været opbevaret sammen med tøjet fra Kolberger Heide, kan man formode at de også har været brugt af Kongen ved samme lejlighed.

Hvem syede dragten? Kongens skræddere var så vigtige at de altid fulgte med når han flyttede fra slot til slot. I hans breve og i regnskaber ses, at det blandt andre drejer sig om Peter Eckart, Hans Ruhmann, Iver Petersen og Ernst Møller. Perlestikkerne derimod fabrikerede sløjfer og snore af guld, sølv og silketråd, såvel som alt broderiet - også med perler. I 1630erne var Gert Osserin den, der udførte de kostbareste arbejder efter egne tegninger, som Kongen dog først skulle godkende.

Inventarier:

1666: Københavns Slots Inv.: *En gammel broderit Nathue med en grøn tafts Klud ved. C4.*

1696. Holck, s. 123: Dronningens Gemak, Christian IV.s Skab. Udi første Rum i dette Skab: *1 Et lidet Skriin med allehaande farved Straae i*

Kongedragter.dk

Blomster overlagt, herudi findes: Kong Christian IV Nathue, som han bar da han blev blesset i Slaget paa Colberger Heide; Dito Kongens Nathue, som han bar da han havde sammestedes mist sit høyre Øje, med en grøn Taftes Lappe for. Hans Majestæts blodige Skiorte han havde paa i dito Slag; Hans Majestæts dito Krave, Tørklæde og Mansietter. Et Par Dito Pudesvaar og Brøstdug. Hans Nathue af rød Fløysel, derudi staar vævet Christian IV.; Et Par Tøfler af Fløysel. 2 Kong Christian IV. Trøye af violet blommet Kaf, som han bar i dito Slag, er giennemskudt paa høyre Skulder.

Udstillingshistorie

Christian 4. kom først tilbage til Københavns Slot 1. september 1644, og det blodplettede tøj kom efter hans død til opbevaring på Rosenborg. Det blev fremvist for prominente gæster i 1600-1700-tallet, opbevaret til daglig i et skrin "overstrøet med stråblomster" i Tronkammeret på 1. sal. Rosenborg blev gjort til museum i 1833, og det blodplettede tøj blev udstillet i et vægskab (bag et panel med malerier) i Vinterstuen, om end skjorten, pudevåret og brystdugen blev opbevaret i Klædekammeret i et tårnkammer indtil 1851. Fra ca 1912 blev vægskabet lukket med et lag glas. Fra 1984 har det været udstillet i en glasmontre i det rum, der var kongens soveværelse, og hvor han døde i 1648.

Derudover har tøjet været fremhævet ved særudstillinger i 1948 og 1988.

Tilstand

Trøjen er noget afbleget foran og på skuldrene, fordi den har været udstillet i over 150 år; i 1644 havde kongen allerede brugte den – meget – i ca 10 år. Efter 1644 blev den fremvist for gæster til slottet. Plantefarver bleges meget hurtigt som nye, så den har måske allerede været falmet i C4s tid. Stoffet er slidt på maven, måske fordi Kongen havde for vane at gnubbe sig på maven med fingrene eller neglene? Luven er afslidt, men ikke kradset. Noget af sliddet skyldes, at de små knapper er svære at knappe i det tykke stof. Der mangler to knapper, som kan være blev revet af i hast da kongen skulle opereres ombord skibet efter han blev såret. Flænger og huller i trøjens højre skulder og kraven stammer fra eksplosionen. Fragmenter blev fundet i trøjens for under konservering og to metalsplinter, der blev opereret ud af kongens hoved fik han lavet til øreringe til Vibeke Kruise. Foret i trøjens krave er i stykker: Kraven kan have været meget slidt, allerede da kongen bar den - den kan f.eks. have været opbevaret hængt på et søm. Desuden bliver stoffet nedbrudt af sved og snavs. Fra museumstiden har kravens inderside også været udsat for nedbrydende lys. Knaphullerne er slidte, hvilket de må have været allerede da Kongen bar trøjen sidst. De små knapper sidder tæt til stoffet og er vanskelige at knappe, især hvis trøjen

Kongedragter.dk

sidder stramt. Der er blodpletter på kraven og trøjen, som jo skyldes, at Kongen blev såret mange steder på kroppen af de eksploderede metalstumper.

Konservering

Trøjen blev forsigtigt støvsuget i 1985. Ingen reparationer, understøttelse o.l. Det er enestående at så gammel en dragt forefindes i næsten oprindelig stand, så også dens for og konstruktion kan studeres. Den måde den er syet på - stingtyper og -tætheden, rækkefølgen som de enkelte dele er syet sammen på m.m. kan bruges til at datere andre dragter efter, f.eks. dragtdele som findes i udgravninger o.l.

Kniplingskraven og manchetten blev vasket i deioniseret vand, tilsat et afspændingsmiddel og en neutral detergent. Forinden var blodpletterne analyseret og forsøgt stabiliseret. Fortløbende kontrol af vaskevandet viste, at ingen blod forlod stoffet, kun snavs fra museumstiden. Resultatet var, at blodpletterne fremstod klarere på det hvide linned. Efter vasken blev kraven og manchetten udbredt på specielt-formede underlag, hvilket overflødiggjorde strygning, der er nedbrydende for gamle fibre. Kraven og manchetten er ikke blevet stivet efter vask som de ville være blevet i Christian 4.s tid, da organiske stivelser er en lækkerbidsken for skadedyr.

Andre dragter som tilhørte Christian 4.

Andre dragter som har tilhørt Christian 4. på Rosenborg: skjorte, brystdug, huer, tøfler, Hosebåndsordens kåbe og underkjortel, flere broderede skærf. Bukserne som Christian 4. bar ved søslaget blev ikke bevaret, enten fordi de blev for slemt medtaget ved eksplosionen eller fordi de ikke blev beskadiget og han fortsat brugte dem.

Dragter fra den samme periode findes bl.a. i Stockholm (Livrustkammaren), Dresden, Victoria & Albert i London (enkelte), og bl.a. en kniplingskrave på Kunstindustrimuseet i København. Dragtdele som er fundet i jorden eller ved skibsvrag findes både i Danmark, Sverige, Nederlandene, Norge, Tyskland, Polen og England.

Kilder, litteratur

kilder: Christian 4.s egne breve, bevarede regnskaber i Rigsarkivet. Christian 4.s eget brev til Korfits Ulfeldt af 24. december 1644 og lægernes svar oplyser videre om Kongens sår (og dermed tøjet).

litteratur: Sigrid Flamand Christensen: Kongedragterne fra det 17.-18. Aarhundrede, København 1940.

Christian Bruun: Slaget paa Kolberger Heide, 1879.

P. Brock: Minderne om Søslaget paa Kolberger Heide, København 1890.

Katia Johansen: Christian IV og kniplingerne, Maribo 2001.